

PARTAJUL AVERII SUCCESORALE

Veronica GÎSCA,
doctor în drept, conferențiar universitar, ASEM

SUMMARY

The existence of exclusive rights over the goods is, in the view of the legislature a goal that must be achieved quickly. Often the goods are concurrent and simultaneous exercise certain rights in order to transform their exclusive rights is necessary to use for partition operation.

Keywords: division of property inheritance, acer inheritance, tenancy, inheritance, division of property, the testator, co-owners

REZUMAT

Existența unor drepturi exclusive asupra bunurilor reprezintă, în concepția legiuitorului, un deziderat ce trebuie realizat cât mai rapid. De multe ori asupra bunurilor se exercită unele drepturi concurente și simultane, astfel încât pentru transformarea acestora în drepturi exclusive se impune a se recurge la operațiunea de partaj.

Cuvinte-cheie: partajul averii succesorală, avere succesorală, indiviziune, moștenire, împărțirea bunurilor, testator, coproprietari

Introducere. Determinarea bunurilor concrete care trec în proprietatea fiecărui moștenitor se face prin partajul averii succesorală, care reprezintă operațiunea juridică prin care încetează coproprietatea prin împărțirea în natură sau prin echivalent bănesc a bunurilor aflate în coproprietate [8, p. 640]. Reglementarea legală a partajului averii succesorală este cuprinsă în Titlul VII al Codului civil al Republicii Moldova, art. 1560-1575. Potrivit art. 1560 Cod civil, partajul succesoral se face prin acordul moștenitorilor după primirea certificatului de moștenitor. Codul civil nu definește partajul, dar în literatura de specialitate întâlnim mai multe opinii la acest subiect.

Metode aplicate și materiale utilizate. Metodele aplicate sînt: analiza, sinteza, comparația, investigația științifică. Materialele folosite includ legislația în domeniu a RM și cea a României.

Rezultate obținute și discuții. *Partaj*, în sens uzual, înseamnă împărțire a unei averi. Noțiunea își are sorginea în cuvîntul francez „partaje” [7, p. 470]. Etimologia acestui termen poate fi găsită în latinescul „partem” sau „partitionem agere”. Prin partaj se înțelege o operație de împărțire a proprietății comune între coproprietari, în urma cărei fiecare dintre aceștia devine proprietar exclusiv asupra

unui bun sau a unei părți determinate material. Partajul este frecvent înfîlnit cu prilejul ieșirii din indiviziune a moștenitorilor ori în cazul partajului de ascendent, situație în care o persoană împarte bunurile sale moștenitorilor.

În dreptul român, partajul este denumit „împărțeală”. Autorul Liviu Stănciulescu comentează partajul ca fiind împărțeala prin care ia sfîrșit indiviziunea succesorală, bunurile aflate în indiviziune trecînd în proprietatea exclusivă a coproprietarilor succesorală, potrivit cotei-părți la care are dreptul fiecare [14, p. 573].

Astfel, partajul este operațiunea juridică prin care încetează starea de indiviziune, în sensul că bunurile stăpînite pe cote-părți ideale sînt trecute în proprietatea exclusivă a fiecărui coproprietar și determinate în materialitatea lor [16, p. 574].

În conformitate cu prevederile legale, nimeni nu poate fi silit să rămîină în indiviziune, ceea ce înseamnă că dreptul nostru exclude indiviziunea silită. Astfel, în Codul civil al Republicii Moldova e prevăzută încetarea proprietății comune pe cote-părți prin împărțire: „Încetarea proprietății comune pe cote-părți prin împărțire poate fi cerută oricînd, dacă legea, contractul sau hotărîrea judecătorească nu prevede altfel” [1, art. 357].

Partajul succesoral este o moda-

litate prin care moștenitorii își realizează dreptul de a ieși din indiviziune. Partajul nu este însă singura modalitate de încetare a indiviziunii (el este cel mai des înfîlnit în practică).

Încetarea stării de coproprietate succesorală este prevăzută de legiuitor ca o soluție realizabilă oricînd și de preferință cît mai degrabă. Dificultățile administrării bunurilor în timpul acestei stări, abuzurile săvîrșite de unii comoștenitori care profită de faptul că se găsesc în posesia bunului, pericolul uzurpării bunurilor etc. au fost de natură să-l determine pe legiuitor să preconizeze o cît mai grabnică lichidare a indiviziunii.

Problema partajului apare atunci cînd o moștenire se transmite către mai mulți moștenitori, pentru că în cazul în care există un singur moștenitor al defunctului nu există probleme de nicio natură: unicul moștenitor dobîndește dreptul asupra moștenirii din momentul deschiderii succesiunii și intră în posesia bunurilor moștenirii [15, p. 87].

Moștenitorii care au acceptat succesiunea devin coproprietari ai patrimoniului succesoral indiviz, fiecare dintre ei deținînd dreptul la numai o cotă-parte ideală, abstractă din patrimoniu, niciunul din ei nefiind titular exclusiv asupra unui bun sau asupra unei fracțiuni materiale din bun, căci numai dreptul este fracționat, nu și bunul

sau bunurile din materialitatea lor. Cu excepția cazurilor în care moștenitorul este cu titlu particular și a moștenit un bun concret, niciunul dintre moștenitori nu este titular al bunurilor incluse în masa succesorală. În principiu, natura juridică și regulile aplicabile coproprietății succesorală nu diferă de natura și regimul juridic aplicabil coproprietății. Această concluzie se impune în lipsa unor reguli speciale referitoare la coproprietatea succesorală. În ceea ce privește împărțirea coproprietății succesorală, regulile de drept comun ale coproprietății se vor aplica în lipsa unor reglementări speciale în materia moștenirii.

De la deschiderea succesiunii, obligațiile și sarcinile moștenirii se transmit divizate către moștenitori, dar bunurile care formează obiectul unor drepturi cuprinse în masa succesorală pot ridica probleme, în sensul că acestea nu sînt susceptibile de o împărțire automată, ci presupun partajarea lor între succesori. Pînă la partaj, ei dețin o parte abstractă, ideală din patrimoniul succesoral, concretizat într-un anumit procent din moștenire.

Doctrina consideră coproprietatea succesorală vremelnică, incomodă în administrarea bunurilor, chiar generatoare de neînțelegeri și proces între coproprietari. Codul civil al Republicii Moldova instituie regula potrivit căreia oricînd un coproprietar poate cere partajul succesiunii.

Conchidem deci că partajul este actul juridic care face să înceteze coproprietatea succesorală indiviză, prin atribuirea către fiecare proprietar a unei părți determinate materialmente din moștenire.

Partajul succesoral face ca fiecare coproprietar să devină stăpîn absolut al unei părți anume determinate din lucrul comun, reprezintă acea operațiune juridică prin care fiecare coproprietar primește o parte determinată în locul părții nedeterminate, abstracte pe care o

avea asupra lucrurilor posedate în comun [12, p. 725].

Împărțirea bunurilor succesorală poate fi realizată în două forme: prin acord comun al moștenitorilor și pe cale judecătorească. Între cele două forme ale partajului nu există deosebiri substanțiale în raport cu efectele pe care ele le produc și, ca atare, deosebirile parvin din mijloacele prin care raporturile de partajare se realizează [9, p. 70].

Potrivit art. 1560 Cod civil, partajul averii succesorală se face prin acordul moștenitorilor după primirea certificatului de moștenitor. Acordul privind partajul voluntar poate interveni oricînd, dar se încheie numai după eliberarea certificatului de moștenitor. În lipsa acordului între moștenitori, partajul poate fi efectuat prin intermediul instanței de judecată.

Acordul privind partajul reprezintă operațiunea juridică prin care moștenitorii repartizează averea moștenită în alt mod decît este menționat în certificatul de moștenitor. În acordul de partaj părțile nu vor fi ținute să respecte aportul fiecărui moștenitor corespunzător cotei-părți moștenite. Astfel, în acord moștenitorii pot decide a repartiza unui moștenitor o parte mai mare din averea succesorală, cu achitarea sau fără achitarea unei sulte. Spre exemplu, unui moștenitor îi revine o treime din averea succesorală, iar altuia – două treimi din averea succesorală constituită dintr-o casă și un autoturism. În acordul de partaj, moștenitorii pot conveni atribuirea către cel ce deține o treime din averea succesorală a casei de locuit, iar celuilalt – a autoturismului. Mărirea sultei se stabilește prin acordul părților. În unele cazuri, moștenitorii pot decide să efectueze partajul total al averii sau al unei părți a acesteia [10, p. 1223].

În conformitate cu art. 1561 Cod civil, se prevede determinarea de către testator a modului de partajare a averii succesorală. Există două variante: sau testatorul stabi-

lește în testament modul de partajare, sau poate încredința partajul unui executor testamentar. În cazul în care testatorul în testament a stabilit modul de partajare a averii succesorală între moștenitori, voința lui este obligatorie pentru moștenitori și urmează să fie respectată întocmai la eliberarea certificatului de moștenitor. Testatorul poate stabili în testament criteriile partajului succesoral, care vor fi obligatorii pentru moștenitori. Atunci cînd este numit un executor testamentar, acesta, după deschiderea moștenirii, dar nu mai tîrziu decît pînă la acceptarea succesiunii de către toți moștenitorii, va adopta decizia privind modul de partajare a averii succesorală. Decizia executorului testamentar se va referi în egală măsură la activul și la pasivul succesoral. Pornind de la faptul că prevederile testamentare sunt obligatorii pentru moștenitori, actul de partaj capătă și el un caracter obligatoriu. În acest caz, actul de partaj se va contopi cu certificatul de moștenitor, care va reflecta dreptul fiecărui moștenitor, pornind de la partajul produs.

În continuare menționăm, că decizia executorului testamentar care reflectă modul de partajare a activului și pasivului succesoral este obligatorie și pentru moștenitori și pentru notar. Dacă totuși unul dintre moștenitori nu va fi de acord cu conținutul deciziei adoptate, motivînd că aceasta este evident inechitabilă, partajul se va efectua prin hotărîre judecătorească. Totodată, moștenitorul care contestă decizia executorului testamentar va fi obligat să se adreseze în instanța de judecată și să dovedească caracterul inechitabil al acesteia. Spre exemplu, o decizie emisă de executorul testamentar poate fi considerată inechitabilă în cazul în care nu s-a ținut cont de criteriile și recomandările testatorului menționate în testament, au fost supraevaluate activele sau pasivele, nu s-a ținut cont de cotele din moștenire.

Condițiile generale de fond ale partajului averii succesorală vizează calitatea persoanelor care o pot cere, capacitatea lor de exercițiu și, în mod excepțional, necesitatea unei autorizații. Prin urmare, partajul moștenirii se face cu respectarea unor condiții generale de fond ce privesc:

- Persoanele care pot cere partajul;
- Capacitatea cerută de lege pentru a cere partajul.

Subiectele. Există patru categorii de persoane care pot cere ieșirea din indiviziune:

- *comoștenitorii* (moștenitori legali și legatari universali sau cu titlu universal),

- *succesorii în drepturi ai comoștenitorilor*, care se subrogă în drepturile lor, pot, de asemenea, cere partajul sau continuă acțiunea începută de autorul lor. Astfel, dobânditorul prin acte între vii (cesiionarii) de drepturi succesorală, iar în caz de moarte a unui comoștenitor – moștenitorii lui, care se bucură de drepturile succesorală prin transmisie succesorală;

- *creditorii personali ai comoștenitorilor* pot cere partajul sau pot continua acțiunea de partaj promovată de comoștenitorul debitor, pe calea acțiunii oblice [11, p. 292];

- *procurorul.*

Dreptul de a cere partajul succesoral aparține în primul rând coproprietarilor patrimoniului succesoral indiviz, conferit de art.1560 Cod civil, care consacră dreptul acestora de a cere împărțea oricând. Deci acest drept îl au moștenitorii legali, legatarii universali și cu titlu universal.

Conform art. 1568 Cod civil, dacă moștenitorul este conceput, partajul averii succesorală se va face doar după nașterea lui, în condițiile art. 1560. Ceilalți moștenitori sînt în drept să partajeze averea succesorală numai separînd cota ce i se cuvine moștenitorului conceput.

Art. 1433 Cod civil dispune că statutul juridic atît de moștenitor legal, cît și testamentar îl dobîndesc copiii concepuți în timpul vieții celui ce a lăsat moștenirea și născuți vii după decesul acestuia. Deși dreptul de succesoral al copiilor concepuți apare din momentul deschiderii succesiunii, acest drept se suspendă pînă la momentul cînd aceștia s-au născut vii. Certificatul de moștenitor, respectiv, se va elibera după nașterea copilului. Partajul succesoral se efectuează, potrivit regulilor generale, după eliberarea certificatului de moștenitor, atunci cînd cotele fiecărui moștenitor sînt clare. Separarea cotei ce-i revine moștenitorului conceput nu este posibilă fără certificatul de moștenitor ce-i confirmă dreptul. Nu se admite separarea și din considerentul încălcării dreptului ce revine moștenitorului conceput privind participarea benevolă și în egală măsură împreună cu ceilalți moștenitori la separarea cotei convenționale ce eventual îi va reveni. Reprezentarea cotei reprezintă separarea în natură a cotei ce revine moștenitorului din bunurile mobile sau imobile ce fac parte din averea succesorală.

Dacă bunul debitorului formează obiectul unei coproprietăți, atunci creditorii sînt îndreptățiți să ceară sistarea coproprietății, adică să ceară partajul averii succesorală în numele debitorului lor sau pot continua acțiunea de partaj începută de debitor.

Pentru partajul folosinței bunurilor indivize, părțile nu trebuie să aibă capacitate de exercițiu deplină, fiind suficient să aibă – respectiv să întrunească – condițiile prevăzute de lege pentru încheierea actelor de administrare a patrimoniului.

Partajul fără respectarea condițiilor de fond va fi lovit de nulitate.

Obiectul partajului averii succesorală îl constituie masa indiviză alcătuită, în principiu, din toate elementele patrimoniale existente la data deschiderii moștenirii. În în-

cercarea de a determina obiectul împărțelii, împărțea constituind operațiunea de sistare a stării de indiviziune, trebuie să pornim de la transmisiunea succesorală, respectiv de la modul în care operează aceasta, raportat la elementele active și pasive aparținînd patrimoniului defunctului. Deoarece patrimoniul succesoral este compus dintr-un activ și un pasiv, partajul ar trebui să aibă în vedere toate elementele active și pasive ale acestui patrimoniu.

Partajul averii succesorală nu are însă ca obiect toate aceste elemente, deoarece sînt bunuri care au existat în patrimoniul defunctului, dar care nu vor face obiectul împărțelii, și bunuri care nu se aflau în patrimoniul lui *de cujus*, dar care vor fi supuse împărțelii.

Conform art. 1562 din Codul civil al Republicii Moldova, „Orice moștenitor poate cere separarea în natură a cotei sale atît din bunurile mobile, cît și din cele imobile, dacă o astfel de separare este posibilă, nu afectează destinația economică și nu este interzisă de lege”. În cazul în care este imposibil de a împărți bunul în natură, partajul se va face potrivit regulilor instituite de art. 361 Cod civil, conform căruia bunul-proprietate comună indivizibil se va împărți în felul următor:

1. bunul se atribuie în întregime, în favoarea unui ori a mai multor proprietari, în schimbul unei sulțe, la cererea lor;

2. are loc vînzarea bunului în modul stabilit de coproprietari ori, în caz de neînțelegere, la licitație și distribuirea prețului către coproprietari proporțional cotei-părți a fiecărui dintre ei.

Potrivit art. 1564 Cod civil al RM, averea al cărui partaj va avea drept consecință pierderea sau diminuarea destinației sale economice se consideră indiviză, nu se supune partajului și devine proprietate comună pe cote-părți ideale, dacă prin acordul moștenitorilor care acceptă moștenirea nu se stabilește altfel.

Așadar, *care bunuri fac obiectul partajului succesoral?* Regula generală constă în următoarele: spre deosebire de obiectul transmisiunii succesoriale, care cuprinde drepturile și obligațiile defunctului cu caracter patrimonial, obiectul partajului succesoral îl constituie, în principiu, numai bunurile asupra cărora poartă drepturile reale ale defunctului transmise asupra moștenitorilor. Dacă creanțele defunctului, precum și pasivul succesoral se divid între moștenitorii universalii și cu titlu universal proporțional cu partea ereditară a fiecăruia, atunci, drepturile reale asupra bunurilor din patrimoniul succesoral se dobândesc de către moștenitori în stare de indiviziune; întrucât bunurile nu sînt susceptibile de diviziune prin efectul legii. Moștenitorii dobîndesc cote-părți din dreptul real asupra bunurilor, corespunzătoare drepturilor succesoriale ale fiecăruia, urmînd ca drepturile exclusive asupra bunurilor concrete din moștenire să fie stabilite prin împărțea, dacă defunctul nu a făcut o împărțea de ascendent.

Prin urmare, obiectul împărțelii îl constituie, în principiu, numai bunurile cărora poartă drepturile reale ale defunctului și care s-au transmis asupra moștenitorilor.

Codul civil al Republicii Moldova instituie reguli deosebite referitoare la partajul terenului agricol, lăsat moștenire. Pornind de la prevederile art. 1564 Cod civil, dacă terenul și tehnica agricolă au fost lăsate moștenire mai multor moștenitori (prin testament sau moștenire legală), acestea se vor împărți între moștenitori doar dacă partea de teren repartizată fiecăruia asigură existența unei gospodării viabile. Dacă niciunul dintre moștenitori nu dorește să întemeieze o gospodărie, terenul împreună cu gospodăria țărănească situată pe el poate fi vîndut, cu acordul moștenitorilor, fiecare primind echivalentul în bani al cotei sale succesoriale. Terenul care nu poate fi împărțit în

natură urmează a fi atribuit moștenitorului care locuiește în gospodăria țărănească și care a administrat-o împreună cu cel care a lăsat moștenirea. În lipsa unui astfel de moștenitor, terenul se atribuie moștenitorului care poate și dorește să administreze gospodăria (art. 1566 Cod civil). Moștenitorului care nu poate primi teren i se atribuie o cotă echivalentă din altă avere, iar dacă aceasta nu este suficientă, acesta primește o compensație bănească.

În cazul în care partajul averii succesoriale se face cu încălcarea legii, el este supus desființării. Partajul averii succesoriale, ca orice act juridic, va fi supus regulilor de nulitate și anulabilitate, indiferent dacă partajul a fost voluntar sau judiciar. Încălcarea unei norme imperative a legii va atrage *nulitatea absolută a împărțelii moștenirii*.

După cum menționează autorul A. Bloșenco, natura juridică și regulile aplicabile coproprietății succesoriale nu diferă de natura și regimul juridic aplicabil coproprietății. Această concluzie se impune în lipsa unor reguli speciale referitoare la coproprietatea succesorală. În continuare, autorul subliniază faptul că în cazul lipsei unor reglementări speciale în materia moștenirii, se vor aplica regulile de drept comun ale coproprietății [6, p. 279].

Dat fiind faptul că Codul civil nu amintește despre desființarea partajului succesoral, apelăm la regulile ce țin de coproprietate în general. Așadar, în conformitate cu art. 365 Cod Civil al RM, împărțea poate fi desființată pentru aceleași cauze ca și actele juridice. Împărțea făcută fără participarea tuturor coproprietarilor este lovită de nulitate absolută.

Partajul averii succesoriale făcut prin acordul de voință al coproprietarilor poate fi desființat pentru dol și violență. Referitor la eroare ca viciu de consimțămînt, în literatura de specialitate s-a menționat că aceasta nu este amintită de legiuitor în contextul acesta, pentru

că cel în cauză are la dispoziția sa alte acțiuni (în special, acțiunea în garanție și petiția în ereditate) [4, p. 526]. Dacă nu sînt îndeplinite condițiile acestor acțiuni speciale (de exemplu, coproprietarul a fost în eroare asupra calităților substanțiale ale unui bun inclus în lotul său, cum ar fi copia unui tablou, iar nu originalul), va fi posibilă anularea pentru viciul erorii, potrivit dreptului comun.

Potrivit dreptului comun, cu anularea se sancționează și partajul averii succesoriale făcut cu nerespectarea condițiilor de ocrotire a persoanelor lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate restrînsă. De pildă, în literatura de specialitate se consideră că nulitatea își păstrează caracterul relativ și în ipoteza în care mai mulți minori cu interese contrare ar fi fost reprezentați de același tutore, fără a li se numi ad-hoc cîte un tutore pentru fiecare [11, p. 343]. Este inexactă soluția care consideră împărțea făcută în asemenea condiții ca inexistentă, ca fiind făcută fără participarea unuia sau altuia dintre coproprietari. Principiul *factum tutoris factum pupili* își păstrează valabilitatea și în cazul în care în raporturile sale cu terții minorul a fost reprezentat de un tutore care nu avea căderea de a-l reprezenta.

În concluzie, menționăm faptul că, în principiu, potrivit dreptului comun, actul de partaj va fi nul absolut dacă s-a încheiat cu violarea unor norme imperative (de exemplu, cauză sau obiect ilicit, imoral etc.).

În doctrină se menționează faptul că nulitatea partajului este supusă unor reguli mai restrictive decît în dreptul comun și aceasta nu este întîmplător, ci pentru faptul că desființarea lui face să renască starea de indiviză, cu consecința necesității unor noi operațiuni, lungi și complexe, pentru realizarea unui nou partaj. În plus, copartajații care au primit și au folosit bunurile partajate pierd dreptul de pro-

prietate exclusiv dobândit asupra bunurilor ce le-au fost atribuite, iar drepturile terților care au contractat cu ei sînt de asemenea afectate [12, p. 631].

Efectele desființării partajului averii succesoriale. Anularea sau declararea nulității actului de partaj produce efecte retroactive (de la data partajului) cu consecința renașterii stării de indiviză. În principiu, nulitatea actului de partaj este totală, deoarece el este format din clauze indivizibile, astfel încît nicio clauză nu poate fi suprimată sau schimbată fără anularea întregului act. Ca urmare a desființării împărțelii, coproprietarii vor fi obligați să înapoieze în masa indiviză bunurile primite împreună cu fructele, de la data partajului, dacă nulitatea este absolută, iar dacă nulitatea este relativă – de la data cererii în anulare.

Actele de înstrăinare sau de constituire de drepturi reale în favoarea terților, consimțite de coproprietarii după data partajului și pînă la desființarea acestuia, se desființează și ele cu efect retroactiv.

Concluzii. Partajul averii succesoriale reprezintă operațiunea juridică prin care se pune capăt stării de indiviziune, dreptul asupra cotei ideale din masa bunurilor indivize devine un drept exclusiv asupra unui bun sau a unor bunuri determinate în materialitatea lor. În urma partajului, fiecare comoștenitor dobîndește un drept exclusiv asupra bunului sau bunurilor care i-au fost atribuite.

Codul civil al Republicii Moldova are mari lacune în ceea ce privește partajul averii succesoriale și ieșirea coproprietarilor din indiviziune. Drepturile și obligațiile coproprietarilor asupra bunurilor, precum și regulile administrării, nu au fost stabilite. Legiuitorul s-a arătat reticent față de această instituție, considerînd-o indezirabilă. Legislația noastră doar consacră dreptul de a ieși din indiviziune. Nu se consacră dreptul instanțelor

de judecată de a prelungi starea de indiviziune, la cererea unuia sau altuia dintre coproprietari. O asemenea reglementare ar fi binevenită. Desigur că trebuie de stabilit criteriile pe baza cărora judecătorul ar dispune cu privire la o asemenea cerere.

Pentru a face posibilă menținerea indiviziunii în situații care prezintă utilitate pentru toți coproprietarii sau pentru unii dintre ei, ar trebui de schimbat însuși regimul ei juridic, în special sub aspectul regulii unanimității în ceea ce privește încheierea de acte juridice de dispoziție sau de administrare, prin prevederi care să atenueze efectele acestui principiu. Regula unanimității pentru toate actele de dispoziție și administrare este principala dificultate în menținerea indiviziunii. Se propune ca ea să fie restrînsă la actele cu consecințe importante pentru bunurile indivize, cum ar fi înstrăinarea, grevarea cu un drept real, schimbarea destinației sau modificării substanțiale cu privire la bunuri.

Administrarea bunurilor ar trebui să devină mai facilă, prin contracararea posibilității ca un singur comoștenitor să împiedice actele utile. Acest lucru ar fi posibil prin înlocuirea regulii unanimității cu cea a majorității, fie în cote-părți, fie în număr de coproprietari și prin posibilitatea numirii unui gerant care să se ocupe de administrarea bunurilor. În acest fel, în mod indirect, pe cale legislativă, alături de amînarea pe cale judecătorească sau convențională a dreptului de a cere partajul, s-ar favoriza existența acestei modalități a proprietății, care în condițiile noii economii se va dovedi, fără îndoială, utilă.

Referințe bibliografice

Acte normative

1. *Codul civil al Republicii Moldova*: Legea nr. 1125-XY din 13 iunie 2002. Chișinău: Cartea, 2002.

2. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartier, 2003.

3. *Cod civil român*. În: Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 409 din 10 iunie 2011.

Monografii, manuale

4. Adam I. *Drept civil. Drepturile reale*. București: Lumina Lex, 2003.

5. Adam I., Rusu A. *Drept civil. Succesiuni*. București: All Beck, 2003.

6. Bacaci A., Comăniță Gh. *Drept civil. Succesiunile*. București: All Beck, 2006.

7. Bloșenco A. *Drept civil. Partea specială*. Note de curs. Chișinău: Cartidact, 2003.

8. Breban V. *Dicționar explicativ al limbii române*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 2001, p. 773.

9. Chibac Gh. ș.a. *Drept civil. Contracte speciale*. Chișinău: Cartier Juridic, 2005.

10. Ciucă V. *Procedura partajului succesoral*. Iași, 1999.

11. *Comentariul Codului civil al Republicii Moldova*, vol. 2. Chișinău: Editura Arc, 2006.

12. Deak F. *Tratat de drept succesoral*. București: Univers Juridic, 2002.

13. *Drept civil. Succesiunile / coord. Ion Dogaru*. București: All Beck, 2003.

14. Safta-Romano E. *Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprudență*. Iași: Editura Graphix, 1995.

15. Stănculescu L. *Drept civil. Contracte speciale. Succesiuni*. București: All Beck, 2002.

16. Turculeanu I. *Drept civil. Succesiuni*. Craiova: Themis, 2001, p. 87.

17. Urs I. *Drept civil. Contracte speciale*. București: Oscar print, 2002.